

KÖNYVSZEMLE

A marxizmus-leninizmus könyvei

Két év leforgása alatt, 1949-ben és 1950-ben, összesen húsz könyvet adott ki a Testvériség-Egység kiadóvállalat Marxtól, Engelstől, Lenintől, Plechánovtól, anélkül, hogy a szakszervezeti lapon, a Dolgozókon kívül, amely, ha megkésve is, rendszeres ismertetéseket közölt, a sajtó a legkisebb figyelmet is fordította volna erre a tényre vagy a kiadott könyvekre magukra. Pedig 20 könyv megjelenése maga is jelentős esemény kultúréletünkben és kétszeresre nő meg ennek a jelentősége, ha a marxizmus-leninizmus klasszikusainak írásairól van szó. Szakszervezeteink, iskoláink várva-várják ezt az irodalmat, hiszen nélkülük hozzá sem foghatnak a marxizmus-leninizmus tanulmányozásához és a sajtó — kivéve a Magyar Szó egy-két cikkét a két év folyamán — alig jelezte a könyvek megjelenését is. Pedig enélkül az érdekeltek sok esetben nem is vehetnek tudomást a könyvek megjelenéséről, hiszen mindannyian jól ismerjük könyvterjesztésünk hibáit és elégtelenségét, jól tudjuk, hogy számos könyv a könyvterjesztés fogyatékosága folytán nem jut el rendeltetése helyére, hogy nem ritkán fordul elő, hogy vannak könyveink, egyre több, egyre nagyobb számú és értékesebb ujonnan kiadott könyveink és van közönségünk is, könyvre éhes, kultúrára és tudásra éhes közönségünk, tanulni vágyó közönségünk és sehogysem tudnak összetalálkozni, egymásra találni. Ismerünk olyan eseteket is, hogy a marxizmus-leninizmus tanainak terjesztői sem értesültek róla, hogy már megjelent a könyv, amelyet keresnek, amely után hosszú hónapokon át hiába kutattak. Nem célom a könyvterjesztés hibáiról beszélni, hiszen az utóbbi időben erről sok szó volt különben is a sajtóban és könyvterjesztési heteket is rendeztek Vajdaság szerte a napokban és nem szándékom a sajtó mulasztásairól sem szólni e tekintetben, de úgy érzem, szóvá kellett tennem mindezt akkor is, ha nem ez, ha más írásom tárgya, ha nem a terjesztés kérdéseiről, hanem magukról a könyvekről, a kiadott írásokról, talán még inkább a kiadás módjáról, tervszerűségéről, vagy mondjuk ki azonnal nyíltan — tervszerűtlenségéről akarok beszélni.

Megállapítottam — és ebben azt hiszem nem akad senki, aki különvéleményt jelentene be, mert mindannyian megegyezünk abban, — hogy óriási munkára és nagyon-nagyon szükséges és nagyon hasznos munkára vállalkozott könyvkiadónk, amikor megindította a »Marxizmus-leninizmus könyveinek« sorozatát. És hozzátehetjük egyúttal azt is — most, hogy két év munkásságának eredménye áll előttünk, — hogy a húsz könyv kiadásával jó munkát végzett, hogy a kitűzött célt elérte, hogy nagyban hozzásegített bennünket a marxizmus-leninizmus tanulmányozásának lehetőségéhez. E tekintetben csakis dicséret illeti a kiadót.

Mindezzel azonban nem elégedhetünk meg. Húsz könyv már programot jelent, húsz könyv már pusztá létezésével, pusztá létével is programot ad. És kötelességünk belemélyedni ebbe a kérdésbe, kötelességünk meghúzni a vonalat, amelyet a kiadó nem jelentett be előre, de amelyet a húsz könyv maga is elénk vonalaz, legalább most utólag. Próbáljunk most utólag valami rendszert vinni a húsz könyv egymásmellettségbe, próbáljuk őket rendezni, valami rendszer szerint leltározni, polcra rakni magánkönyvtárunkban. Talán ilyenformán: Politikai gazdaságtan, filozófia, politika, esetleg ezen belül — a mozgalom története és kérdései.

A húsz könyv közül négy foglalkozik — általában véve — politikai gazdaságtannal, annak egyes kérdéseivel. Ezek a következők volnának: Bér, ár, haszon — Bér munka és tőke — A filozófia nyomorúsága — és a Góthai program kritikája. Mind a négy Marxnak a munkája. A Filozófia nyomorúsága és a Bér munka és tőke még a fejlődő Marx írásai, vitairatai, viszont a Bér, ár, haszon már 1865-ös vitairat, abban az időben jelent meg, amikor Marx már teljesen kialakította, megteremtette az akkor új, a tudományos, a marxista politikai gazdaságtant. Viszont az is bizonyos, hogy a három könyv tárgya nagyjában azonos. Röviden talán azt mondhatnók, hogy mind a három könyv főleg az értéktöbblet kérdését tárgyalja. Ez a kérdés óriási jelentőségű, ez a kérdés sarkalatos pontja, tengelye a marxizmusnak és nem lehet eléggé tanulmányozni. A mondott könyvek megkönnyítik amellet magának a Tőkének olvasását, megértését is. Hiszen természetes, hogy a marxista politikai gazdaságtant tanulmányozók elsősorban az értékelméletet és az értéktöbblet termelésének módját teszik tanulmányuk tárgyává magában a Tökében is. Mégis, ha bizonyos sorrendről, bizonyos tervről van szó a kiadásban, talán nem ez volna a helyes egymásutánja a könyvek kiadásának, talán előbb mégis lehetőleg egy egészet kellene nyújtani az olvasónak és az egyes részletek újra adásával, megismétlésével ráérnénk későbbi fokon is. Így, két év leforgása alatt sem kaptunk egyetlen írást sem, mondjuk, a földjáradékról, a tőkés termelés gazdasági válságairól, az imperializmusról, számos egyéb témáról. Az a benyomásunk és ez a benyomásunk a többi sorozat könyveinek egymás mellé állításakor csak erősödik bennünk, hogy a kiadó nem is készített előzetes tervet, hogy valamely ismeretlen véletlen körülmény adatta vele, küldette vele sajtó alá az egyes könyveket.

A szocializmus ökonomikáját a Góthai program kritikáján kívül egyetlen írás sem elemzi. Persze a Góthai program kritikája (mint a Filozófia nyomorúsága sem) csupán gazdasági kérdésekkel foglalkozik, sőt éppen az állam kérdésében elfoglalt álláspontja teszi ezt a kis füzetet sokszor nélkülözhetelenné, mégis gazdasági részében főleg a szocializmus gazdasági életét veszi bonckés alá, azt a kérdést: megkaphatja-e a munkás a szocialista társadalomban munkájának »teljes hozamát« és mit is jelent a szocialista egyenlőség. Az a néhány oldal, amely ezzel a kérdéssel foglalkozik, szintén feltétlenül szükségessé tette a könyv kiadását. Mégis helyes lett volna néhány más kérdéssel foglalkozó írást is beiktatni a kiadás tervébe.

Legtöbb a sorozatban a módszert ismertető könyv és írás. Főleg filozófiai művekre gondolok itt, a dialektikus és történelmi materializmus kérdéseit elemző könyvekre, egyúttal természetesen néhány olyan írásra is, amely a módszer igazi, marxi, lenini alkalmazását mutatja be. A következő könyveket iktathatjuk főleg ebbe a sorozatba: Engels: Ludwig Feuerbach, Marx-Engels: A történelmi materializmusról, Plechánov: A materialista történelem-felfogásról, Plechánov: A személység történelmi szerepének kérdéséhez, Engels: A szocializmus fejlődése az utó-

piától a tudományig, Lenin: Kik azok a »népbarátok«?, Marx: Osztályharcok Franciaországban, Marx: Louis Bonaparte brumaire 18-ája, Marx-Engels: Művészet, irodalom. Ideszámíthatjuk azután persze jórészt egyúttal Marx művét. »A filozófia nyomorúságá«-t is, hiszen annak egy része szintén foglalkozik a módszer kérdésével.

Tíz könyvet soroltunk itt hát fel és tüzetes vizsgálat után rá kell jönnünk arra, hogy a tíz könyv legnagyobb része a történelmi materializmus egyes kérdéseivel foglalkozik, ha nem is ad persze, természet-szerűleg, ezen a téren sem teljes tanfolyamot. Hisz az lehetetlen is volna már csak azért is, mert, mint tudjuk Marx és Engels maguk sohasem rendszerezték tanításaikat a materialista módszerrel kapcsolatban és nem rendelkezünk oly hatalmas tankönyvével a dialektikus és történelmi materializmusnak, mint amilyen a politikai gazdaságtan területén a Tőke. Azonkívül persze történelmi materializmus történelmi, politikai alkalmazását csak számos mű áttanulmányozása és a gyakorlati tevékenység számos esztendeje teheti sajátunkká, hogy ne is beszéljünk arról, hogy ugyanez áll természetesen minden más szakra is és alaposan kell, hogy ismerje mind a módszert, mind saját szakmáját az, aki a történelmi materializmust, mondjuk, az irodalom, művészet, vagy egyes más társadalmi jelenségek, mondjuk a vallás, az erkölcs jelenségeinek tanulmányozásánál kívánja sikeresen alkalmazni. Teljességre tehát itt nem is törekedhetünk. Nemcsak két év elégtelen a teljességhez, elégtelen tizenkét év kiadói tevékenysége is hozzá.

Mégis és éppen azért, mert hosszú idő kell a teljességhez, kifogásoljuk a tervnélküli munkát, azt a tervnélküliséget, amely például egy-egy tárgynak több munkát, könyvet is szentel, míg más kérdéseket éppen ezért nem is érint és nem is érinthet. Csak egy példával óhajtom ezt a kifogásomat alátámasztani. Marx, Engels, Lenin, mások is, számos oly munkát írtak, amely számunkra klasszikus példája lehet annak, hogyan lehet és hogyan kell alkalmazni a történelmi materializmus módszerét a gyakorlat egyes kérdéseiben, egyes kérdéseire. Engels írt a német 1848-ról, írt a német parasztháborúról, Marx írt a párizsi kommunőről, hogy egyebet ne is említsek. Mégis, mit tett a kiadó? Két könyvben mutatta be a módszer történelmi alkalmazását és mind a kettő — a francia 1848-at elemzi. Persze fontos és érdekes mind a két könyv, annyi sok mindent lehet éppen így tanulni, két egy tárgyról szóló könyvből. Mégis az a véleményünk, hogy az árnyalatok tanulmányozása ráért volna későbbi időpontban is, egyelőre újabb témán, más anyagon kellett volna bemutatni az alkalmazás mikéntjét.

Külön kell aztán beszélni arról, hol maradtak a dialektikáról szóló, a filozófiai materializmusról szóló írások?! »A filozófia nyomorúsága« nem ismerteti a dialektika egyes alaptételeit, inkább alkalmazza azokat a politikai gazdaságtanra, társadalomra, vitát folytatva egyúttal a proudhoni módszerrel. A »Történelmi materializmus« cikkei, Plechánov könyvecskéi, »A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig«, Marx két történelmi könyve a francia 1848-ról, Marx-Engels írásainak gyűjteménye irodalmi, művészeti kérdésekről mind a történelmi materializmust elemzik és alkalmazzák a maguk részterületén. Két könyvecske képez itt csak kivételt: Engels: Ludwig Feuerbach-ja és Lenin: Kik azok a »népbarátok«-ja. A »Feuerbach« tárgyal egyes problémákat a filozófiai materializmus köréből, sajnos ezt nem teszi és célja szerint nem is teheti egészen rendszeresen. A dialektika tételeinek elemzésébe pedig nem is bocsátkozik. A »népbarátok« viszont a dialektika egyes tételeit teszi elemzésének tárgyává, de szintén nem ad olyan egészet, olyan tankönyvszerű rendszert, amely lehetővé tenné a közönségnek, szakszervezeti és pártszervezeti tagoknak, iskolai köröknek és diákoknak a dialektika rend-

szeres tanulmányozását. Ezeknek a könyveknek nem ez volt a céljuk. Így hát, ha arra gondolunk, hogy a dialektikát és filozófiai materializmust tanulmányozzuk, — még mindig a kis, ifjúságaiknak szánt, népszerű ismertetésre szorulunk, amelyet Glaesermann tollából ismerünk a filozófiai materializmusról és amely, különben elég jó nyelvezet mellett, következetesen lény és tudatról beszél, lét és tudat helyett. A dialektikáról még ilyen kis népszerű füzetünk sincs. Nagyon szükségünk volna már az »Antidühringre«, a »Természet dialektikájára«, a »Materializmus és empiriokriticizmusra«, Engels és Lenin klasszikus munkáira.

Mozgalmi kérdéseket, a nemzetközi munkásmozgalom történetét egyelőre négy-öt könyv nyújtja. Ezek a »Kommunista kiáltvány«, Lenin: »Baloldalisága« a kommunizmus gyermekbetegsége és a szakszervezeti könyvek sorozatában megjelent »I. Internacionále«. Ide sorozhatjuk még talán Engels két kis füzetét is, a »Kommunizmus alapelvei« címen és a »Szakszervezetekről«.

Egész biztos, hogy ezek a füzetek sok hasznos és szükséges anyagot nyújtanak a tanulmánygyónak. A Kiáltványt természetesen elsőként kellett kiadni; sok anyaggal szélesíti, bővíti marxista tudásunkat az I. Internacionále is, habár annak első, történelmi része (Tarle könyvéből az újkorról) elég formalisztikusan van megírva és nem mélyed el az egyes problémák marxista elemzésében, sőt egyes fontos kérdésekről meg sem emlékezik. Viszont a számos ökmány, Marx tollából elsősorban, komolyan hozzájárul tudásunk elmélyítéséhez. Lenin »Baloldalisága« szintén olyan klasszikus műve a marxizmus-leninizmusnak, amelyet csak nagy örömmel üdvözölhetünk. Engels cikkei az angol szakszervezetekről és az angol munkáspárt hiányáról és szükségességéről szintén hozzájárul a marxista elv megerősítéséhez, amely szerint minden osztályharc politikai harc elsősorban és amely szerint éppen ezért a párt az osztály legmagasabb-rangú és vezető szervezeti formája, nem pedig a szakszervezet. Feleslegesnek találjuk a Kommunizmus alapelveinek kiadását az első könyvek között, ha már nem — legeslegelső könyvként jelent meg. A Kommunista Kiáltvány után — valószínűleg ugyanazon olvasók részére, — azt hisszük, ez a könyv már felesleges, mert semmi olyan új mozzanatot nem ad, amelyet olvasóink ne találtak volna meg már előzőleg a Kiáltványban. Ha ifjúsági kiadásként került volna ki a füzet a sajtó alól vagy esetleg olvasócsoporthoz szántan, akkor természetesen volna komolyabb jelentősége a füzetnek.

A sorozatban még két könyv jelent meg és valamivel régebben (még a Híd kiadásában) egy harmadik könyv is az államról. Ezek: Engels: A család, az állam és a magántulajdon keletkezése, — Lenin: Állam és forradalom — és Lenin: A nemzetek önrendelkezési joga. Mind a három feltétlenül fontos és szükséges könyv, amelyek nélkül a ma kérdéseit sem tudnák megérteni, hiszen az átmeneti idők állama és a nemzeti kérdés helyes megoldása igen fontos szerepet játszanak a mi ma életünkben is. Feltétlenül helyeselhetjük csupán tehát ezt a választást, éppen ezeknek a könyveknek kiadását, csak azt tehetjük ehhez hozzá, hogy — kár, hogy nincsenek még nagyobb lehetőségeink, kár, hogy nem adhattunk még több könyvet, még számos más hasonlóképpen fontos marxista-leninista problémáról az olvasók kezébe. De ami késik — nem múlik — a következő év feltétlenül ki fogja egészíteni az eddigi sorozatokat és pedig éppen azon a helyeken, ahol a hiányok legérezhetőbbek. Talán a nemzeti kérdés is kívánna még több világosságot, az állam kérdése is feltétlenül több könyvet követel még meg, de talán elsősorban, most a parasztkérdés elemzésére volna szükség, amelyet eddig kiadónk nem is érintett. Szükséges volna feltétlenül a forradalom és partizánharcok kérdésével is fog-

lalkozni és nem utolsó sorban az újtípusú párt kérdésével is. Minderről még úgyszólván egyáltalán nem volt szó kiadványainkban.

A terv kérdése mellett fontos körülmény volna annak eldöntése, — ki részére adjuk ki a marxista-leninista könyveket. Ezt a kérdést a kiadó eddig még fel sem tette. Teljesen a véletlenre volt bízva például az esetleges magyarázó jegyzetek csatolása a kiadványokhoz. Mintha sok könyvet a kiadó előzőleg át sem lapozott volna, előzőleg meg sem állapította volna — aktuális-e még a könyv abban az értelemben, hogy érthető-e még egykori aktualitása vagy esetleg bizonyos magyarázatra szorul az már, sőt abban az értelemben is, hogy a könyv talán még Marxnak. Engelsnek fejlődési szakaszából származik, amikor egyes olyan polgári tételekkel is megelégedtek, amelyeket később levetettek és amelyek helyére új, korszakalkotó tételeket állítottak. Számos ilyen példára hivatkozhatnánk. Egyet kívánok csupán felemlíteni. A kommunizmus alapelvei-t Engels a Kiáltvánnyal párhuzamosan írta, abban az időben tehát, amikor még elfogadták Marxszal egyetemben, hogy a munkának, nem pedig a munkakerőnek van értéke és ára, hogy a munka az árú, nem pedig a munkakerő. Tudjuk, hogy később éppen ezen a ponton tette meg Marx talán legfontosabb korszakalkotó felfedezését: a munka kettős jellegének az értékelmélet és értéktebbélet elmélet terén. Viszont az említett füzet minderről egyáltalán nem emlékezik meg és minden magyarázat nélkül terjeszti azt a hibás elméletet, amelyet Marx már majdnem száz esztendeje elvetett, hogy a maga tudományos igazságával pótoljon.

A marxizmus-leninizmus könyvei munkásoknak, parasztoknak is szólnak, nem csupán értelmiségieknek. Lehetetlen tehát magyarázó jegyzetek nélkül adni ki ezeket a könyveket. Már pedig ebből a szempontból három véletlen csoportba lehetne osztani a sorozat egyes kiadványait. Egyes könyvek el vannak látva a szükséges tárgyi és személyi magyarázatokkal, másokban ezek a jegyzetek teljesen hiányoznak, míg számos füzetben szerepel függelék gyanánt a szokott név és tárgymutató, de ezeknek semmi értéke sincsen, mert nem azt nyújtják, amire olvasóinknak szükségük van. Többször előfordul ugyanis, hogy a kiadó tudósoknak képzeli munkás és paraszt, de értelmiségi olvasóinkat is és a név és fogalom mellé nem azok magyarázatát fűzi, hanem az — oldalszámot, amelyen az a szó a szövegben szerepel, ahelyett, hogy megmondaná ki volt a jelzett személy, mit jelent az említett fogalom. Kik voltak pl. az owenisták, mi az abszolút monarchia — amely pl. a könyv, mondjuk, 59 oldalán szerepel — és így tovább. De talán még árthatmasabbak azok a »magyarázatok«, amelyek helytelen »magyarázattal« szolgálnak. Így pl. a »Balodaliságban« ez áll magyarázatképp: »Anarchizmus: az uralomnélküliség társadalombölcselete... alapelve: társadalmi rend, állam és uralom nélkül.« Viszont a marxizmus-leninizmus szerint is állam és uralom nélküli társadalom következik az osztálytársadalmak után. Ezek szerint a marxizmust az olvasónak joga volna azonosítani az anarchizmussal? A lenini államelmélet egyes tételeit kellett volna itt idézni és megmagyarázni, hogy az anarchisták már akkorra, arra az átmeneti időre is elvetik az államot, amikor az még feltétlenül szükséges az osztályellenség elleni harcban. De erről persze a jegyzetben egy szó sincs. Az anarchoszindikalisták a magyarázó jegyzet szerint a fent említett államnélküliségi tant »alkalmazták a szakszervezetekre.« Értse meg aki tudja. A magyarázó maga bizonyára nem értette meg. Helytelennek tartjuk azt is pl. a Művészet, irodalomban, hogy egész francia mondatokat, szakaszokat közül minden fordítás, magyarázat nélkül. Hiszen íróink 90%-a sem tud franciául! Mint ezt már egyhelyen mondtam, Schopenhauert juttatta ez a módszer eszembe, aki a latin idézeteket sohasem fordította le könyvében, a görög idézeteket

viszont le fordította — latinra, a német szövegben, mert — latinul csak a suszterek nem tudnak. Hát ez az éppen. Mi ugyanis az idealista, reakciós Schopenhauer lenézett proletárjai részére, a »suszterek« részére adjuk ki könyveinket.

A könyvek fordításáról csak jót mondhatunk. Gördülékeny, sima a fordítások nyelve, csak nagyon ritkán érzünk fel arra, hogy itt fordításról van szó. Mégis külön fel kell említenem két könyvet, mert ezeknek zökkenős nyelve lépten-nyomon emlékezetünkbe idézi, hogy most nem eredetit olvasunk, hogy most — rossz fordítással van dolgunk. Ez a két könyv azonban, és ezt ki kell emelnünk, nem a »Marxizmus-leninizmus könyvei«-nek sorozatában jelent meg. Ezek egyike az »Állam és forradalom«, még Híd-kiadású, a másik, az »I. Internacionále« pedig a szakszervezeti sorozatban jelent meg. A fordítókat nem ismerem, ez azonban nem is lényeges. Lényeges azonban az, hogy a fordítás nyelve magyartalan, zökkenőkkel teli, hogy pl. »finánc-tőke« helyett »banktőké«-t mond, hogy »problémikus«, »narodnyizmus« s más efféle szavakat használ, hogy »legalsóbb« mellé »felsőbb«-et helyez, hogy a »millió« szót úgy használja, hogy lehetetlen megtudni emberekről vagy pénzről van-e szó, hogy »osztályharc« helyett »osztályok harcát« ír, hogy szerinte az a proletár, aki a burzsoázia uszályán hordhatja magát, — annak »lógósa«, hogy a nitrogén magyarul szerinte »azót«, (hogy bebizonyítsa, hogy szerbből fordított és nem szakmája — a vegytan sem), hogy »jobbágyság« helyett — »erényjogot« emleget (kreposno pravo!), hogy Guesde helyett Ged-et ír (újból bizonyítva, hogy szerbből fordított és hogy bizony a francia szövegeket magyarázni kell fordítóink részére is!). Érdekes itt megjegyezni, hogy ugyanez a fordító így »fordít«: »A trade — unionista leadeerek« — szakszervezeti vezetők helyett, vagy esetleg így is: »Az Internacionále kitartó harcában a trade-union leadereinek burzsoá liberalizmusa és a bakuninista kispolgári proudhonizmus«. Ehhez aztán nincs már szükség semmiféle magyarázatra. Ez a fordító fordításnak véli azt is, ha második császárság helyett »második impérium«-ot ír. Kár, hogy a kiadó az ilyen fordításokat nem adja ki lektoroknak.

Két kis megjegyzést szereznék még tenni. Plechanovot, Mihajlov-szkijt, következetesen Plechanovnak, Michajlov-szkijnak írjuk még mindig, holott sem az orosz, sem a magyar helyesírás szabályai ezt nem írják elő. Talán helyes volna már leszokni a német helyesírás szabályainak alkalmazására. A másik megjegyzés pedig: Többször előfordul, hogy a belső és külső fedőlap szövege nem egyezik, hogy vagy kívül vagy belül felesleges névelőket találunk: »Bérmunka és tőke« helyett »Bérmunka és a tőke« van szedve például, ahogy egy másik kiadványunk is azt írja fedőlapján »Kommunizmus és a haza«.

Összegezve az elmondottakat: Nagy és hasznos munkát végzett a Testvériség-Egység a húsz könyv kiadásával, jó könyveket, szükséges könyveket adott az olvasó kezébe, jó fordításban, tetszetős köntösben és kiállításban. Mégis — még többet nyújthatott volna kiadónk, ha már a multban is előzetesen megállapított terv szerint dolgozott volna, mint ezt tenni fogja — tudomásunk szerint — már a legközelebbi jövőben és ha arra is nagyobb gondot fordított volna, mint fog fordítani — remélhetőleg — a jövőben, hogy a kiadványok szövegét minden esetben megértse az, akinek azokat szántuk. Mert ez a két főhibája az eddigi kiadványoknak.

Lőrinc Péter